

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészeti-és Tarsadalomtudományi Kar
Történelemtudományi Doktori Iskola

Buránszki Nóra

Margat vára – Kerámia és gazdaságtörténet

Doktori (Phd) értekezés tézisei

A bizottság elnöke:	Prof. Türk Attila PhD
Opponensek:	Prof. Takács Miklós DSc. Csikiné Dr. Kolláth Ágnes PhD
A bizottság titkára:	Dr. Kiss P. Attila PhD
A bizottság további tagjai:	Dr. Romhányi Beatrix PhD Dr. Rácz Tibor Ákos PhD Dr. Langó Péter PhD (póttag)
Témavezetők:	Dr. Major Balázs, Dr. Papp Adrienn

a doktori iskola vezetője: Dr. Óze Sándor DSc

a Régészeti Műhely vezetője: Prof. Takács Miklós DSc

Budapest

2025

1. A kutatás előzményei, problémafelvetés

Disszertációmban a margati várban 2007 óta folyó feltárás középkori, különösen 13. századi kerámiaanyagát vizsgáltam, illetve ennek kapcsán a vár szerepét a korszak kereskedelmi és gazdaságtörténeti kapcsolataiban. Annak ellenére, hogy a kereszties kor kutatása régóta kedvelt témája a nemzetközi és a hazai kutatásnak is, viszonylag kevés olyan munka született amely a korszak kerámiaművességével, különösen egy – egy vár anyagi kultúrájával foglalkozna. Annak ellenére hogy a kereszties kori várak építészete, hadászati jellege, erődítése jól ismert, az várak kutatása során feltárt leletanyagról, különösen a kerámiaanyagról jóval kevesebb adattal rendelkezünk. A legnagyobb ilyen munkát Edna Stern végezte el a 2000-es évek elején, disszertációjában a akkói vár kereszties kori leletanyagát közölte. Emellett kisebb ásatások, anyagközlések állnak a korszak kerámiaművességével foglalkozó tudósok rendelkezésre. Etekintetben hiánypotló és megkerülhetetlen még Mariam Avissar és Edna Stern 2005-ben megjelent *Pottery of Ayyubis, Crusader and Mamluk Period* című munkája, amely jó kiindulópontkét, kézi könyvként szolgálhat. Az margati várban folyó feltárásokhoz kapcsolódó feldolgozó munka, illetve a vár egyes tereinek korszakolása azonban elengedhetetlenné tette a vár kerámiaanyagának szisztematikusan feldolgozását, értékelését is.

A feltárt nagy mennyiségű kerámiaanyag nem tette lehetővé a teljes anyag vizsgálatát, valamint a feldolgozás során hiányzott a korai, egyértelműen a 12. századra keletezhető anyag is, így a disszertáció fókuszában a vár két korszaka került, egyrészt a

vár johannita kiépítéséhez köthető késő keresztés kori, 13. századi emlékanyag.

Másrészt a vár mamílúk kori elfoglalását követő tereprendezés, helyszíneknek az átrendeződéséhez kapcsolható 13. század végére – 14. század első felére keltezhető leletanyag, amikor ezen területek betöltésre kerültek.

A disszertáció földrajzi, történeti kereteit az I – II. fejezet, míg a térség kerámia kutatására vonatkozó szakirodalmi összefoglalást a IV. fejezet tartalmazza.

2. A követett módszertan

Szíriából az elmúlt időszakban kevés olyan szisztematikus, elemző munka született, amelyek egy – egy keresztés kori vár anyagával foglalkoztak volna, de alapvetően a keresztés kori anyagok kapcsán is viszonylag kevés olyan publikáció ismert. Így az anyag szisztematikus feldolgozása mellett az is felmerül, hogy hogyan illeszthető be ez az anyag a meglévő ismert keresztés kori anyagok közé, mennyire hasonló, vagy eltérő területet mutat. A disszertáció keretein belül mintegy 30 000 töredéket vizsgáltam, amiből végül mintegy 850 töredék került leltározásra, rajzolásra, ezek alkották a dolgozat alapjául szolgáló kerámia adatbázis alapját.

Az feldolgozás során a leletgyűttesek kiválasztási szempontjai a következők voltak:

1. azok a zárt jól keltezhető leletgyűttesek, amelyek egyértelműen a 13. századhoz köthetőek (külső suburbium (OSC – 2011/XXII., XXIV., XXV. és XXVI.

- szelvény), várudvar (X1 – 2016/I. szelvény), konyha 2009-ben feltárt része (D -2009/XXVI. szelvény), MB5-7 épület 2008-ban feltárt része (2008.III.1.A), donjon előtti terület a vár déli részén (U - 2018/I. szelvény).
2. a vár mamlúk kori elfoglalását követő időszak anyaga MB5 – 7 épület 2011-es feltárása (2011/XXX. szelvény), és a belső suburbiumban feltárt lakóház részlet (2022/XXVII. szelvény)
  3. nehezen keltezhető kevert anyag (M2 – 2008/XII- XIII. szelvény)

A kiválasztás szempontjai bizonyos értelemben szubjektívnek tekinthető, a teljes anyag szisztematikus feldolgozás meghaladta volna a doktori disszertáció kereteit. Reményeim szerint azonban sor kerülhet a későbbiekben a most kimaradt anyagok átnézésére, illetve az anyag természettudományos vizsgálatára is, amely pontosíthatja a mostani következtetéseket, illetve segíthet az anyag beilleszthetőségében a nemzetközi kutatásban. Mindezek ellenére, azonban a most feldolgozott és bemutatott leletanyag azonban jól reprezentálta a vár johannita uralom alatti anyagi kultúráját, valamint a mamlúk elfoglalást követő időszak változásait.

A kronológiai és földrajzi környezet (I. fejezet) valamint a vár történetének és építési periódusainak bemutatását (II. fejezet) követően a disszertáció három főbb témakörön át vizsgálja a feldolgozandó leletanyagot. Elsőként annak lelőköörülményeit mutattam be (III. fejezet), amely segíthet az anyag keltezésében, az egyes rétegek és jelenségek korszakolásában. Szintén a töredékek értelmezését segítette a korábbi

kutatástörténeti adatok áttekintése, illetve a tipológia szempontok bemutatása, rendszerezése (IV. fejezet).

A dolgozat legnagyobb részét a feldolgozott kerámiatöredékek, illetve edények tipológiai rendszerezése, valamint az egyes tárgytypusok esetében levonható következtetések alkotta (V. fejezet). Ennek a fejezetnek a végén került sor az anyag összevételére a térség ismert johannita várainak leletanyagaival (például Arsuf, Akkó, Crac des Chevaliers), valamint az egyes típusok esetében megfigyelhető kronológiai változások összegzésére.

A dolgozat következő nagyobb egységét a feldolgozott leletanyagból levonható következtetések, valamint a kerámiatöredékeken keresztül a vár gazdasági szerepének vizsgálata jelentette. Egyrészt megkíséreltem beilleszteni az általam vizsgált leletanyagot az ismert levantei kerámiaműhelyek anyagába, vizsgálva azok elterjedését, jelenlétét a margati váron belül (VI. fejezet). Ezt követően pedig a kerámia alapján a vár kereskedelmi kapcsolatait térképeztem fel, képet alkotva ezáltal a vár gazdasági szerepéről a térség életében.

A disszertációt a bemutatott leletanyag katalógusa, illetve képanyaga zárta (II. kötet).

3. Új eredmények

A disszertáció elsődleges eredménye, hogy a margati vár 13 – 14. század elejére keltezhető leletanyaga alapján elkészült egy

a vár, illetve a térség kerámiaanyagához is felhasználható tipokronológiai rendszer, amely segítheti a későbbiekben mind a vár további anyagának feldolgozását, mind pedig a térségben előkerült kerámiaanyag keltezését is. A feldolgozás eredményeként kirajzolódott, hogy milyen jellegzetességek figyelhetők meg a johannita várak esetében (mázatlan levesestálak nagy aránya), milyen a térségre jellemző kerámia csoportok vagy típusok figyelhetők meg (szentföldi várak leletanyagának nagyfokú uniformizálódása), vagy épen milyen jellegzetes muszlim eredetű edények jelentek meg már a keresztiskori anyagban is (kulcsok és geometrikus festésű korsók). De szintén rámutatott arra, hogy a térség kerámiaművességében egyaránt megfigyelhetők a keleti tradíciók tovább élése, akár bizonyos edényformák esetében (amphorák, nagyméretű tálak), akár bizonyos készítménytechnikai jellegzetességek, mint például a talpgyűrű elterjedt alkalmazása. Ugyanakkor ebben közel – keleti kerámiahagyományban jól azonosítható az újonnan érkezők ízlése is. Ennek egyik leglátványosabb példája a polikróm sgraffito díszes tálak, amelyek motívumkincsében egyaránt megjelennek olyan heraldikai ábrázolások (címer, pajzsok), valamint emberábrázolások (lovagalakok), amelyek már egyértelműen az újonnan érkező frank lakosokhoz köthetők, és sokkal inkább egy nyugati ízlésről árulkodik.

Az anyag összevetése más szentföldi várak anyagával, mint például Akkó, Arsuf vagy Crac des Chevaliers nemcsak arra világított rá, hogy a nagy távolságok ellenére az egyes várak anyaga nagyfokú hasonlóságot mutat, hanem különösen az egyes műhelykörzetek vizsgálata révén arra is, hogy ezen műhelyek között nagyfokú specializálódás figyelhető meg,

amely az szentföldi államok egymás közötti élénk kereskedelmi kapcsolatairól árulkodik. Így lehetőség nyílt a margati anyag esetében nem csak a vár szűkebb környezetén belül, hanem tágabban, a Kelet – Mediterráneumi térségen belüli szerepét is vizsgálni. Utóbbi kutatásokat reményeim szerint a későbbiekben jól kiegészítheti az anyag természettudományos vizsgálata.

A most elvégzett kutatás eredménye, hogy az egyes kerámiatípusok esetében megfigyelt kronológiai jellegzetességek jól kiegészíthetik a vár építéstörténeti, kronológiai megfigyelésére vonatkozó információkat. Kevés olyan vár ismert a kereszties államok területéről, ahol az építészeti, alaprajzi kutatásokat az anyagi kultúrára vonatkozó adatokkal is kiegészítették, amely segíti a kereszties anyagi kultúráról alkotott képek pontosítását, az egyes várak regionális szerepének vizsgálatát.

A kerámia feldolgozás mellett a disszertáció másik főbb eredménye a margati vár gazdaságtörténeti kapcsolatainak feltérképezése volt. Az egyes kerámiatípusok műhelykörzete, valamint elterjedése alapján lehetőség nyílt a vár kereskedelmi kapcsolatainak vizsgálatára is. A kutatás eredményeként jól kirajzolódott, hogy a vár élénk kereskedelmet folytatott nemcsak a szomszédos szentföldi államokkal, hanem a muszlim területekkel is. A kereskedelem fő iránya a kerámiaanyag alapján elsősorban a partmenti tengeri hajózás lehetett, a partmenti régiók szinte valamennyi főbb műhelyének termékei azonosíthatóak voltak a margati leletanyagban. Ennek a fénykora a 12. század végére – 13. századra tehető, amikor szinte valamennyi, a térség johannita váraiból ismert kerámiatípus megtalálható volt a margati

leletanyagban, de a későbbi mamlúkkori töredéket vizsgálva, úgy tűnik ezek a gazdasági kapcsolatok, ha kisebb intenzitással, de tovább élhettek a 14-15. században is.

Ezek a gazdasági kapcsolatok a későbbiekben jól kiegészíthetik a vár kereszteskori és azt követő időszakának mindennapjairól alkotott képet, és tovább árnyalhatja Margat jelentőségét a szentföldi várak sorában.

4. A témában végzett publikációs tevékenység

Tanulmányok:

I. Megjelent tanulmányok

2019

A 13th century Pottery Assemblage from Margat Castle.

In: *Bridge of Civilizations. The Near East and Europe c. 1100 – 1300.* szerk: P. Edbury, D.Pringle, B. Major, Oxford, 2019, p: 260-271

2024

Plain Bowls from Crac des Chevaliers.

Proceedings of the Postgraduate and Early Career Conference in Medieval Archaeology. MERC Papers vol 1. szerk: Jakub Sawicki, Mária Vargha (Prague 2022), p. 27-38

II. *Megjelenés alatt*

Sphero-conical vessel fragments from two Crusader Castles in Syria. Case studies from Margat (Q'alat al- Marqab and Krak des Chevaliers (Q'alat al- Hosn).

In: Studies in the Archaeology of the Late Antique and Medieval Levant (vol. 1) 8 oldal + 5 tábla

Everyday Life Aspect in a Crusader Castle. Some Thought about Medieval Pottery from Crac des Chevaliers

In: Studies in the Near Eastern Archaeology I.szerk: Vass Lóránt 14 oldal + 18 tábla

III. Válogatott konferenciaelőadások

1. Konferenciák magyar nyelven

2023: Higiénia és hulladékkezelés a keresztes kori várakban, avagy miről árulkodnak a csatornák és a szemétdödrök

A várak mindennapi életének tárgyi emlékei. A Castrum Bene Egyesület XXVII. vándorgyűlése. Veszprém, 2023. július 8.

2019: Egy különös tárgy a Közel - Keletről, avagy az „antióchiai szent kézi gránát”

Fiatal Középkoros Régészek XI. Konferenciája, Veszprém, 2019. november 22.

- 2019: Étkezés és anyagi kultúra a keresztiskori Margat várában
Középkorral foglalkozó doktoranduszok konferenciája, Budapest, 2019. június 13.
- 2018: Keresztes anyagi kultúra: a margati tál
Fiatal középkoros Régészeti 10. Konferenciája, Orosháza, november 24.
- 2016: Kereszteskori ciszterna Margat várából
Fiatal középkoros Régészeti VIII. Konferenciája Sátoraljaújhely, 2016. november 17.
- 2015: Kereszteskori lakóház és emlékanyaga Margat várából
Fiatal középkoros Régészeti V. Konferenciája, Szentendre, 2015. november 21.

2. Konferenciák angol nyelven

- 2022: Behind Ceramics: Medieval Mediterranean Trade Routes and Pottery Distribution in Crusader Margat
From Late Antiquity to the Ottoman Period in the Levant" Conference on Near Eastern Archaeology, PPKE, Budapest, 2022. szeptember 27.

2022: Plain Bowls from Crac des Chevaliers.

*MERC Postgraduate & Early Career Conference in
Medieval Archaeology,
Prága, 2022. május 12.*

2020: Between East and West: Typology and Functionality in
Crusader Ceramics

*European Association of Archaeologist (EAA) 2020
Virtual #Networking
session: Ceramic is Fantactoc! The Life-cycle of pottery
through cross-disiplinary studies,
online konferencia, 2020. augusztus 28.*

2019: Medieval Pottery in the Outer Suburb of Margat Castle,
Syria

*MERC Postgraduate & Early Career Conference in
Medieval Archaeology
Pula, Horvátország, 2019. április 26*

2018: Medieval Pottery in Margat Castle and its Suburbs

*Bridge of Civilisations. The Near East and Europe c.
1100-1300 (poszterelőadás) Esztergom, 2018. május 5.*